

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/54/42-47>

Şəhla Həsənzadə

Bakı Dövlət Universiteti
doktorant

<https://orcid.org/0009-0000-8953-1438>
shahla.aqill@gmail.com

Şəxsiyyətin öyrənilməsində psixodinamik istiqamətin tətbiqi aspektləri

Xülasə

Psixodinamik istiqamət şəxsiyyətin öyrənilməsində insanın dərin, şüuraltı psixoloji proseslərini, erkən həyat təcrübələrinin təsirini və daxili konfliktlərin formalaşdırdığı davranış modellərini tədqiq etməyə imkan verir. Bu yanaşma şəxsiyyətin strukturunu id, eqo və superego kimi komponentlər üzərindən izah edir və müdafiə mexanizmlərinin emosional tənzimləmə və davranışın formalaşmasında rolunu vurğulayır.

Psixodinamik istiqamət müşahidə, sərbəst assosiasiya, proyektiv testlər və yuxuların təhlili kimi üsullardan istifadə etməklə, fərdin şüuraltı motivlərini və psixoloji dinamikasını dərinlən öyrənməyə şərait yaradır. Müasir psixodinamik yanaşmalar isə bağlanma nəzəriyyəsi, obyekt münasibətləri kimi konsepsiyaları inteqrasiya edərək şəxsiyyətin inkişaf faktorlarını daha geniş kontekstdə izah edir.

Bu çərçivə şəxsiyyətin formalaşması və problemlərin mənşəyinin tədqiqi üçün nəzəri və praktik baxımdan əhəmiyyətli bir tədqiqat istiqaməti hesab olunur.

Açar sözlər: *psixozanaliz, şəxsiyyət, bağlanma nəzəriyyəsi, yuxu analizi, eqo*

Shahla Hasanazade

Baku State University
PhD student

<https://orcid.org/0009-0000-8953-1438>
shahla.aqill@gmail.com

Aspects of the Application of the Psychodynamic Direction in the Study of Personality

Abstract

The psychodynamic approach to personality studies allows the study of the deep, subconscious psychological processes of a person, the influence of early life experiences, and behavioral patterns shaped by internal conflicts. This approach explains the structure of personality through components such as the id, ego, and superego and emphasizes the role of defense mechanisms in emotional regulation and behavior formation.

The psychodynamic approach, using methods such as observation, free association, projective tests, and dream analysis, creates conditions for the in-depth study of the subconscious motives and psychological dynamics of the individual. Modern psychodynamic approaches, on the other hand, integrate concepts such as attachment theory and object relations and explain the factors of personality development in a broader context.

This framework is considered an important research direction from a theoretical and practical point of view for the study of personality formation and the origin of problems.

Keywords: *psychoanalysis, attachment theory, dream interpretation, ego*

Giriş

Şəxsiyyətin öyrənilməsi psixologiyanın ən mühüm istiqamətlərindən biridir və bu tədqiqat sahəsi fərdin davranışını, emosional tənzimləməsini, motivasiyasını, düşüncə nümunələrini və sosial münasibətlərdə özünü göstərmə formasını öyrənməyə yönəlib. İnsan şəxsiyyəti mürəkkəb və çoxqatlı bir sistem olaraq həm daxili, həm də xarici amillərin qarşılıqlı təsiri ilə formalaşır. Psixodinamik yanaşma şəxsiyyətin öyrənilməsində xüsusi yer tutur, çünki bu istiqamət insan davranışının həm şüurlu, həm də şüuraltı səviyyələrdə formalaşdığını qəbul edir və insanın daxili psixoloji proseslərini dərinlən analiz etməyə imkan verir.

Aydındır ki, terapiyanın bir çox formaları, o cümlədən koqnitiv və humanist terapiyalar psixoanalizdən inkişaf etmişdir (Barber, 2013). Ziqmund Freyd psixoanalizin atası kimi tanınan avstriyalı nevroloq idi (Tarzian, 2023). Z.Freydin klassik psixoanaliz nəzəriyyəsindən başlanğıc götürən psixodinamik istiqamət sonrakı inkişaf mərhələlərində obyekt münasibətləri nəzəriyyəsi, ego psixologiyası, bağlanma nəzəriyyəsi və müasir dinamik modellərlə zənginləşmişdir. Bu yanaşma şəxsiyyətin inkişafını erkən uşaqlıq təcrübələri, daxili konfliktlər, ehtiyaclar və müdafiə mexanizmlərinin fəaliyyəti prizmasından izah edir. Psixodinamik nəzəriyyələr fərdin yalnız keçmiş təcrübələrinin təsirini deyil, eyni zamanda mövcud münasibətlər sistemi və aktual həyat hadisələrinin şəxsiyyət üzərindəki təsirini də önə çıxarır. Psixodinamik və ya psixoanalitik psixoterapiya psixoanalizdən daha qısa ola bilən psixoanalitik konsepsiyalara və metodlara əsaslanan bir sıra terapiyaları özündə ehtiva edir (Shedler, 2010).

Tədqiqat

Psixodinamik psixoterapiya klinik praktikada ən çox tətbiq olunan psixoterapiya üsullarından biridir (Leichsenring & Leibing, 2007). Bu yanaşma şəxsiyyəti sabit və dəyişməz xüsusiyyət kimi deyil, həyat boyu çevrilən, dinamik və kompleks struktur kimi qəbul edir. Psixodinamik istiqamət həm nəzəri çərçivə, həm də praktik diaqnostik və terapevtik metodlarla fərdin psixoloji inkişafını daha dərinlən başa düşməyə imkan verir. Onun tətbiqi yalnız fundamental psixoloji nəzəriyyələrin inkişafına töhfə vermir, eyni zamanda klinik və tətbiqi sahələrdə fərdlərin emosional vəziyyətini qiymətləndirmək, davranış problemlərini anlamaq və terapevtik müdaxilələr planlamaq üçün əhəmiyyətli vasitələr təqdim edir. Bu səbəbdən psixodinamik yanaşmanın şəxsiyyət tədqiqatlarında və psixoloji praktikada rolu həm elmi, həm də praktik baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Diskussiya

Şəxsiyyətin öyrənilməsi psixologiya elminin əsas və mürəkkəb sahələrindən biridir. İnsan davranışının, emosional reaksiyalarının, motivasiyasının və düşüncə tərzinin anlaşılması yalnız fərdin hazırkı davranışlarını izah etmir, həm də onun keçmiş təcrübələri və daxili psixoloji prosesləri ilə əlaqəsini göstərir. Bu səbəbdən psixoloji tədqiqatlar şəxsiyyətin strukturunu, inkişaf mexanizmlərini və fərdin psixoloji tarazlığını anlamağa yönəlmişdir.

Dinamik psixoterapiya müəyyən mənada psixoanalizin dəyişdirilmiş bir versiyasıdır (Ertuğrul, 2017). Z.Freyddən sonra psixoanalitik nəzəriyyə digər psixoanalitiklərin töhfələri ilə yenilənməyə və inkişaf etdirilməyə davam etmişdir (Taşkın, 2009). Psixodinamik istiqamət xüsusilə Z.Freydin psixoanalitik nəzəriyyəsi əsasında formalaşmışdır və insan psixikasının şüuraltı qatlarını, daxili konfliktləri və müdafiə mexanizmlərini anlamaqda əhəmiyyətli rol oynayır. Z.Freydin id, ego və superego anlayışları, eyni zamanda psixoseksual inkişaf mərhələləri şəxsiyyətin formalaşmasının əsas mexanizmlərini açıqlayır. Bu yanaşma yalnız yetkin yaşdakı fərdin davranışlarını izah etməklə kifayətlənmir, həm də uşaqlıq təcrübələrinin yetkin şəxsiyyətin psixoloji xüsusiyyətlərinə təsirini vurğulayır.

Psixodinamik yanaşmanın digər mühüm tərəfi müdafiə mexanizmlərinin təhlilidir. Müdafiə mexanizmləri fərdin daxili konfliktlər və stress vəziyyətlərində özünü qoruma üsullarını ifadə edir və fərdin emosional tarazlığını qorumağa xidmət edir. Bu anlayış Z.Freyd tərəfindən təklif edilsə də, qızı A.Freyd tərəfindən inkişaf etdirilmişdir. A.Freyd müdafiə tərzlərini üç hissəyə ayırır: yetkin, nevroitik və yetkin olmayan müdafiələr. Daha sonralar G.Vaillant bu bölgünü inkişaf etdirərək psixotik müdafiələri əlavə etmiş və dörd hissəyə bölmüşdür. Müasir tədqiqatlar göstərir ki, bu mexanizmlərin növləri və intensivliyi şəxsiyyətin adaptasiya qabiliyyəti, emosional tənzimləmə və psixoloji

sağlamlıq səviyyəsi ilə sıx bağlıdır (Vaillant, 1992; Cramer, 2006). Hal-hazırda müdafiə mexanizmlərinin terapiya müddətində üzə çıxarılması psixodinamik yanaşmada əsas tətbiqi aspektlərdən biri hesab olunur.

Müdafiə mexanizmlərinin öyrənilməsi psixodinamik yanaşmanın mərkəzində yer alır. Bu yanaşma psixodinamik nəzəriyyənin klinik və tədqiqat sahəsində tətbiqinin əhəmiyyətini artırır və müdafiə mexanizmlərinin tezliyini və tipini fərdlərin emosional və sosial adaptasiyası ilə birbaşa əlaqələndirməyə imkan verir. Empirik tədqiqatlar göstərir ki, uşaqlıq travmaları və stress faktorları fərdlərdə nevroitik və patoloji müdafiə mexanizmlərinin istifadəsini artırır (Vaillant, 1992; Cramer, 2006). Məsələn, emosional qeyri-sabitlik yüksək olan yeniyetmələrdə repressor və regressiv müdafiə mexanizmləri daha çox müşahidə olunur. Bu yanaşma psixodinamik nəzəriyyənin klinik və tədqiqat sahəsində tətbiqinin əhəmiyyətini artırır və müdafiə mexanizmlərinin tezliyini və tipini fərdlərin emosional və sosial adaptasiyası ilə birbaşa əlaqələndirməyə imkan verir.

Əlavə olaraq, uşaqlarda travma simptomlarını araşdırarkən travmanın müdafiə mexanizmlərinin istifadəsini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirdiyini qeyd etmişdir (Briere & Runtz, 1989). Uşaqlarda uzunmüddətli stress vəziyyətləri daha çox qaçış, inkaredici və təhrifedici müdafiə mexanizmlərinə səbəb olur ki, bu da onların emosional tənzimləmə qabiliyyətini məhdudlaşdırır.

Psixodinamik yanaşmanın tətbiqi terapevtlərə fərdin daxili konfliktlərini, emosional ehtiyaclarını və şəxsiyyət strukturunu anlamağa şərait yaradır. Bu yanaşma depressiya, anksiyete, şəxsiyyət pozuntuları və travma sonrası stres kimi psixoloji problemlərin müalicəsində geniş istifadə olunur. Psixodinamik terapiyada pasiyentin eqosu yenidən tərbiyə edilir, uşaqlıq dövrü təkrar müzakirə edilir, yaşanılmamış, basdırılmış duyğular yenidən təcrübə edilir. Bu müddət ərzində terapevt ilə pasiyent arasında qurulan bağ, transfer və əks-transfer çox önəmlidir.

Psixodinamik psixoterapiya aşağıdakı nüanslara fokuslanır:

1. Duyğuların təsirinə və ifadə edilmə formasına;
2. Narahat edən duyğu və düşüncələrdən qaçınma varsa, bunun səbəbi araşdırılır;
3. Təkrarlanan şemalar müəyyən edilir;
4. Keçmiş təcrübələr analiz edilir;
5. Pasiyentin şəxsiyyətlərarası münasibətlərinə diqqət yetirilir;
6. Yuxular analiz edilir.

Psixodinamik yanaşmada terapevt pasiyentin ifadələrinin, duyğularının, davranışlarının və yuxularının vacibliyini vurğulamalıdır. Pasiyentdə mövcud müqavimətin aşılması terapiya prosesinin irəlilədiyinin göstəricisidir. Pasiyentin indiki dövrdə yaşadığı problemlərə səbəb olan keçmişdəki şüurlu və şüursuz ünsürlər arasındakı tematik və emosional əlaqələri şüur səviyyəsinə çıxarmaq, xəstənin sağlam və ya disfunksional impulsları üzərində daha çox mənlilik (eqo) nəzarətini təmin etmək bu istiqamətin əsas faktorudur.

Psixodinamik psixoterapiyanın əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

1. Uşaqlıq yaşantılarının yenidən qurulması, şərh edilməsi və təhlil edilməsi ilə şəxsiyyətdə dəyişiklik yaratmaq;
2. İnsan özünü daha yaxşı tanıyır və daha real hiss edir;
3. Duyğu və davranışlarda dəyişiklik yaranır;
4. Davranışlarının başqaları üzərində yaratdığı təsiri daha yaxşı anladığı üçün digər insanlarla münasibətləri yaxşılaşır, uyğunluğu artır.

Bəs psixodinamik yanaşmada terapevtin rolu nədən ibarətdir? Klassik psixoanalitik adətən “boş ekran” mövqeyində olur. Özünü açma davranışı göstərmir. Transfer–əks-transfer münasibəti içində pasiyentin özünü terapevt üzərindən proyeksiya etməsinə şərait yaradır. Ümumi olaraq terapevtin rolu pasiyentə keçmiş təcrübələri ilə mövcud problemlər arasında nöqtələri birləşdirməkdə köməkçi olmaq və bu problemləri ələ almaq üçün onun daxili qaynaqlarından yararlanmaqdır. Terapevt pasiyentin uşaqlıq təcrübələri, yəni keçmiş haqqında danışmasına köməkçi olur. Terapist danışanı hiss etdiyi duyğular haqqında danışmağa təşviq edir və ayrıca danışanın düşüncələrindəki təkrarlanan formaları anlamasına və tanımlamasına köməkçi olur.

Psixodinamik istiqamətin tətbiqi aspektlərində əsas anlayışlar:

1. Azad assosiasiyalar – Analizi nə qədər utancverici olursa olsun və ya nə qədər əhəmiyyətsiz görünsə də, ağla gələn hər şeyin söylənməsi istənilir. Beləliklə, eqonun müdafiə mexanizmlərinin təsirinin azalması təmin edilir. Pasiyent uzun müddət səssiz qalaraq ağlına heç nə gəlmədiyini də vurğulaya bilər. Pasiyent şüur səviyyəsinə çatan düşüncələrini ifadə etməyə başlayanda terapiya prosesi başlayır.

2. Transfer – Fərdin uşaqlıqda əhəmiyyətli şəxslərlə yaşadığı hissləri və münasibətləri indi qarşılıqlı əlaqədə olduğu insanlarla yenidən yaşaması və bu şəxslərə uşaqlıq qavrayışlarına və emosiyalarına əsasən reaksiya verməsi prosesidir. Transfer terapevt–pasiyent münasibətlərinin təbii nəticəsi olaraq baş verir. Transferin inkişafı ilə keçmiş vəziyyətlərdən insanlarla əlaqəli emosiyaların terapevtə ötürülməsi terapiya prosesinin incə və vacib bir hissəsidir. Pasiyentlərin terapevtlə qurduğu emosional əlaqə və transfer fenomeni yenidənqurma prosesi baxımından olduqca vacibdir. Müasir psixoanalitiklərin əsas fokusu pasiyentin erkən yaşlarında, hazırkı həyatlarında və terapevtlə qarşılıqlı əlaqələrində (transfer) şəxsi münasibətlərinə yönəlmişdir (Kupfersmid və b., 2019).

3. Əks-transfer – Psixoanalitik öz uşaqlıq hisslərini və münasibətlərini pasiyentinə ötürdükdə buna əks-transfer deyilir. Analitik bu ötürmələri tanımalı və onların terapevtik prosesə mənfi təsir göstərməsinin qarşısını almalıdır.

4. Müqavimətin izahı – Terapiyanın irəliləməsinə mane olan davranışlar: şüuraltı materialın yaranmasına mane olmaq, ağırlı emosiyalarla mübarizə aparmaqdan çəkinmək, randevuları ləğv etmək, müalicəni erkən bitirmək, deyəcək bir şey olmamaq. Müdafiə mexanizmləri: inkar, intellektuallaşdırma, proyeksiya, rasionallaşdırma. Emosiyalarla əlaqə qura bilməmək, başqalarını günahlandırmaq (davranışlarını haqlı çıxarmaq üçün). Bu, şüuraltının oyanmasına, qeyri-adi davranışların, düşüncələrin və hisslərin tərk edilməsinə və ya dəyişdirilməsinə, müsbət pasiyent–terapevt münasibətlərinin qurulmasına, anlayış qazanılmasına və bir sözlə, dəyişikliyə və sağalmaya mane olan və ya bir fərdin daxilindən qaynaqlanan hər hansı bir şüurlu və ya şüuraltı müqavimət və müdafiə mexanizmidir. Bu, fikir axınındakı tıxanma ilə xarakterizə olunur. Bu, analitikin müəyyən məsələləri düşünməyə və ya müzakirə etməyə müqavimət göstərdiyi xüsusilə əhəmiyyətli şüuraltı münaqişələri ortaya qoyur. Müqavimətin əsas meyli varlığın tərkib hissələrinin birlikdə qalmaq və tarazlığı qorumaq əzmindədir. Analitik seansların faydalı olmadığını düşünərək onları davam etdirməmək qərarına gələ bilər və ya uzun sükut içində qala, görüşləri unuda və ya müzakirə mövzusunun çox dəyərli olmadığını iddia edə bilər. Müqavimət tanındıqca aradan qalxır və pasiyentin fərqləndik əldə etmək səyləri (sərbəst ünsiyyət, terapevtlə müsbət əməkdaşlıq, katarsis və s.) məhsuldar istiqamətdə inkişaf edir.

5. Yuxuların analizi – Yuxular şüuraltına aparan əsas yoldur. Yuxular şüuraltı düşüncə və hissləri ifadə etmək üçün istifadə edilən vacib simvollarıdır və terapevtik prosesdə təhlil edilir. Yuxular şüuraltına açılan bir pəncərə hesab olunur (Opland və b., 2024). Yuxular qadağan olunmuş arzuları və şüuraltı duyğuları ifadə edir. Yuxuların gizli və aşkar məzmununu ayırd etmək lazımdır. Z. Freyd simvollarının çoxunun cinsiyyətlə bağlı olduğunu qeyd etmişdir.

6. Fərqləndik – Başqa sözlə, hər hansı bir davranışın altında yatan şüuraltı səbəblərin (impulslar, müdafiələr, keçmiş münasibətlər, hadisələr, münaqişələr, qarışıqlıqlar və s.) fərqlənməsinə varmaqdır.

Psixodinamik yanaşmada terapiya müddətində əsas məqsədlər:

- Şüuraltı münaqişəni şüurun sahəsinə gətirmək;
- Müqavimətin öhdəsindən gəlmək;
- Pasiyentlərin terapiya zamanı münaqişəyə daha yaxşı bir həll yolu tapmaq üçün daha əlverişli şəraitdə keçmiş ağırlı təcrübələri yenidən yaşaması;
- Katarsis – bloklanmış emosiyaların azad edilməsi;
- Fərqləndik – xəstənin emosional reaksiyalar və müdafiə mexanizmləri barədə məlumatlılığı.

Psixodinamik yanaşmada pasiyent terapevtə həyatlarında vacib olan digər insanlara etdiyi kimi reaksiya verir. Terapiya zamanı onlar basdırılmış xatirələri və emosiyaları yenidən yaşayırlar. Terapevt pasiyenti yaşadığı hisslər haqqında danışmağa təşviq edir və onlara düşüncələrində, hisslə-

rində və davranışlarında təkrarlanan nümunələri müəyyən etməyə və təsirlərini araşdırmağa kömək edir. Bu dövrdə terapevt onu bir şəxs və ya ideya ilə əlaqələndirərək emosional reaksiyalar yaşayır.

Psixodinamik terapiya üç əsas seans mərhələsindən keçir: başlanğıc, orta və sonlandırma seans mərhələsi.

İlkin mərhələ dəyərləndirmə mərhələsidir. Bu mərhələdə bu modelə uyğun olub-olmaması, şikayətləri, problemin sıxlığı, problemin başlama vaxtı kimi məsələlər müəyyən edilir. Orta seans mərhələsində məsələlər işıqlandırılır və nəzərdən keçirilir.

Pasiyentin probleminə səbəb olan daxili münaqişələrin, qanunauyğunluqların səbəbi ortaya çıxır, transfer təhlil edilir. Sonlandırma mərhələsində isə pasiyentin seansa gətirdiyi problemlərdə azalma müşahidə olunur, seanslar yavaş-yavaş sonlandırılır.

Gələcək tədqiqatlarda psixodinamik yanaşmanın empirik əsaslarının gücləndirilməsi, müdafiə mexanizmlərinin müxtəlif yaş qruplarında və fərqli sosial mühitlərdə təhlili vacibdir. Məsələn, uşaqlar və yeniyetmələr üzərində aparılacaq araşdırmalar onların emosional tənzimləmə qabiliyyətini və adaptasiya strategiyalarını daha dərinləndirən anlamağa imkan verəcək. Eyni zamanda, travma ilə bağlı araşdırmalar psixodinamik yanaşmanın praktiki tətbiq sahəsini genişləndirəcək və fərdi terapiya metodlarının effektivliyini artıracaq.

Nəticə etibarilə, psixodinamik istiqamət şəxsiyyətin öyrənilməsində unikal və dəyərli perspektiv təqdim edir. O, həm fərdin daxili dünyasını, həm də onun ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqəsini anlamağa imkan verir. Müdafiə mexanizmlərinin öyrənilməsi və uşaqlıq təcrübələrinin analiz edilməsi tədqiqat sahələrində praktik fayda təmin edir, şəxsiyyətin daha geniş və dərin bir şəkildə anlaşılmasını mümkün edir.

Psixodinamik istiqamətin şəxsiyyətin öyrənilməsində rolu çoxşaxəlidir və həm nəzəri, həm də praktik baxımdan əhəmiyyətlidir. Bu yanaşma insan psixikasının yalnız şüurlu hissəsini deyil, həm də şüursuz qatlarını, daxili konfliktləri və müdafiə mexanizmlərini sistemli şəkildə başa düşməyə imkan verir.

Əldə olunan nəticələr göstərir ki, psixodinamik yanaşmanın əsas üstünlüklərindən biri fərdin davranış və emosional reaksiyalarının köklərini, xüsusilə uşaqlıq təcrübələrinin yetkin şəxsiyyət üzərində təsirini müəyyən edə bilməsidir.

Nəticə

Psixodinamik istiqamətin şəxsiyyətin öyrənilməsində tətbiqi insan davranışını formalaşdıran dərin psixoloji mexanizmləri anlamağa geniş imkan yaradır. Bu yanaşma şəxsiyyətin yalnız müşahidə olunan davranışlardan ibarət olmadığını, onun kökündə erkən təcrübələrin, şüuraltı impulsların, daxili konfliktlərin və müdafiə mexanizmlərinin dayandığını göstərir.

Müasir psixodinamik nəzəriyyələr klassik psixoanalitik prinsipləri yeni elmi tapıntılarla birləşdirərək şəxsiyyətin inkişafını daha çevik, kontekstual və əlaqəyə əsaslanan model kimi izah edir.

Tədqiqat nəticələri göstərir ki, psixodinamik çərçivə şəxsiyyətin emosional, koqnitiv komponentlərini kompleks şəkildə öyrənmək üçün əvəzsizdir. Bu yanaşma həm diaqnostik, həm də terapevtik baxımdan şəxsiyyətin formalaşması, adaptasiya prosesləri və psixoloji çətinliklərin mənşəyini başa düşməkdə mühüm rol oynayır.

Beləliklə, psixodinamik istiqamət şəxsiyyət tədqiqatlarında həm elmi nəzəri əsas, həm də praktik tətbiq baxımından aktual və dəyərli bir metod olaraq qalmaqdadır.

Psixodinamik yanaşma şəxsiyyətin öyrənilməsində dərinlik yönümlü bir perspektiv təqdim edərək, fərdin davranış və emosional reaksiyalarının arxasında dayanan şüuraltı proseslərin üzə çıxmasına imkan verir. Bu yanaşmanın tətbiqi müdafiə mexanizmlərinin, erkən münasibət təcrübələrinin və daxili konfliktlərin sistemli təhlili vasitəsilə fərdin psixoloji strukturunu daha dəqiq qiymətləndirməyə şərait yaradır.

Ümumilikdə, psixodinamik istiqamət şəxsi inkişafın, emosional tənzimləmənin və davranış nümunələrinin başa düşülməsində etibarlı nəzəri və praktik çərçivə təqdim edir.

Ədəbiyyat

1. Barber, J. P., Muran, J. C., McCarthy, K. S., & Keefe, J. R. (2013). *Research on dynamic therapies*. In M. J. Lambert (Ed.), *Bergin and Garfield's Handbook of Psychotherapy and Behavior Change* (6th ed., pp. 443–494).
2. Briere, J., & Runtz, M. (1989). *The Trauma Symptom Checklist (TSC-33): Early data on a new scale*. *Journal of Interpersonal Violence*, 4(1), 151–163.
3. Cramer, P. (2006). *Protecting the self: Defense mechanisms in action*. Guilford Press.
4. Ertuğrul, F. (2017). *Psikodinamik terapiyi kuramsal açıdan və uygulamada hangi alanlarda nasıl kullanıldıklarının incelenmesi*.
5. Kupfersmid, J. (2019). *Freud's clinical theories then and now*. *Spring*;47(1):81–97.
6. Leichsenring, F., & Leibing, E. (2007). *Psychodynamic psychotherapy: A systematic review of techniques, indications, and empirical evidence*. *American Journal of Psychiatry*, 164(6), 867–887. <https://doi.org/10.1176/ajp.2007.164.6.867>
7. Opland, C., & Torrico, T. J. (2024). *Psychodynamic therapy*. StatPearls Publishing.
8. Shedler, J. (2010). *The efficacy of psychodynamic psychotherapy*. *American Psychologist*, 65(2), 98–109.
9. Tarzian, M., Ndrio, M., & Fakoya, A. O. (2023). *An introduction and brief overview of psychoanalysis*. *Cureus* 15(9).
10. Tarzian, M., Ndrio, M., & Fakoya, A. O. (2023). *The efficacy of psychodynamic psychotherapy for young adults: A systematic review and meta-analysis*. *Cureus*, 15(9), e45171. <https://doi.org/10.7759/cureus.45171>
11. Taşkın, E. O. (2009). *Psikanaliz ve psikanalitik psikoterapi*. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*. 2(2).
12. Vaillant, G. E. (1992). *Ego mechanisms of defense: A guide for clinicians and researchers*. American Psychiatric Press.

Daxil oldu: 08.09.2025

Qəbul edildi: 08.12.2025